

О.В. ГОНЧАРОВА. ЗДІЙСНЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ І СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ

Стаття присвячена основним тенденціям розвитку національного законодавства про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. Виявлення суперечностей між національним та міжнародним законодавством, розробка пропозицій подолання цих суперечностей та внесення пропозицій щодо створення та діяльності в Україні єдиної організації, яка б опікувалась проблемами захисту авторських і суміжних прав, справедливо контролювала не тільки збір, а й розподіл відрахувань за авторськими і суміжними правами, що б і поліщило захист прав її учасників.

Ключові слова: суб'єкти авторських і суміжних прав, авторський гонорар, майнові права, немайнові права, правовий захист.

Статья посвящена основным тенденциям развития национального законодательства о коллективном управлении имущественными правами субъектов авторского права и смежных прав. Выявление противоречий между национальным и международным законодательством, разработка предложений о преодолении этих противоречий и внесение предложений о создании и деятельности в Украине единой организации, которая бы опекалась проблемами защиты авторских и смежных прав, и которая бы справедливо контролировала не только сбор, но и распределение отчислений по авторским и смежным правам, в следствии чего и улучшилась бы защита прав ее участников.

Ключевые слова: субъекты авторских и смежных прав, авторский гонорар, имущественные права, неимущественные права, правовая защита.

The article is dedicated to the main national legislation trends which is regulated relations in the sphere of the collective management of copyrights and related rights of subjects' copyrights and related rights. Detection of collision between national and international legislation, elaboration of suggestions for theirs overcoming. Also making a motion about creating and working the single collective management of copyrights and related rights in Ukraine for monitoring not only collection but also distribute royalties. Thus the defence of subjects' copyrights and related rights would be improved.

Key words: the subjects of copyrights and related rights, the results of creative activity, royalty, the collective management of copyrights and related rights, property rights, non-property right, legal defence.

Виключне право автора використовувати свій твір або дозволяти використання твору іншим особам є основним елементом суміжних прав¹. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права»², суб'єкти суміжних прав можуть управляти своїми правами особисто, через свого повіреного або через організацію колективного управління.

Найбільш повно реалізувати обсяг виключних прав здатен сам право володілець; він може також передавати свої права третім особам. З появою нових технологій з'явилися ситуації, коли правоволодільцям самостійно відслідковувати правомірність використання своїх творів є важко, а іноді неможливо. Відповідні можливості забезпечує організація колективного управління майновими правами.

Питання, пов'язані з колективним управлінням майновими правами авторів та

виконавців, вже розглядалися вітчизняними науковцями: О.М. Боярчуком, В.М. Коссаком, Р.А. Майдаником, О.Д. Святоцьким, О.А. Підпригорою, О.О. Підпригорою та іншими, а також закордонні дослідники: М.М. Богуславським, Е.П. Гавриловим, В.А. Дозорцевим, Ю.Г. Матвєєвим, М. Вальтером, Х. Варнером, К. Вінком, П. Геллером, М. Емері, В. Егінном, П. Катзенбергером, С. Левінські, В. Нордеманном, С. Стюартом, П. Хертінном та ін³. Проте спеціально правові проблеми колективного управління правами національними науковцями не досліджувалися.

Необхідне теоретичне дослідження організації колективного управління авторським правом і суміжними правами як на міжнародному, так і національному рівнях.

Для цього треба: проаналізувати сучасне законодавство України про організації колективного управління авторським і суміжними правами; розглянути особливості правового регулювання відносин між авторами, виконавцями з одного боку та організаціями колективного управління з іншого, що виникають в процесі використання твору, а саме збору і виплати авторської винагороди; проаналізувати проблеми, що виникають у сфері захисту прав авторів і виконавців у зв'язку з розвитком новітніх технологій, розробці рекомендацій по вдосконаленню законодавства України.

Поштовхом до створення організацій колективного управління став судовий позов 1847 р. проти кафе «Амбасадор» на Єлисейських полях у Парижі, де виконувалася музика. Ініціаторами судового позову були композитори Поль Енріон і Віктор Паризо, автор слів Ернест Бурже, що заручилися підтримкою їхнього видавця. Ці автори вважали несправедливим, що вони повинні сплачувати за публічне виконання їхніх творів оркестром. Автори вирішили, що вони не будуть розплачуватися доти, поки не заплатять їм, та виграли позов. Дане судове рішення зробило очевидним те, що самостійно автори не в стані відстежувати використання творів і повною мірою реалізувати свої права в результаті в 1850 році було засноване центральне агентство по захисту прав авторів і композиторів, яке 28 лютого 1859 року було реорганізовано в Товариство авторів, композиторів і музичних видавництв (SACEM), яке сьогодні є однією з найбільших та найавторитетніших організацій колективного управління правами авторів⁴.

Протягом XIX та XX століть подібні товариства – організації по управлінню правами на публічне виконання були створені практично в усіх країнах світу з'явилися необхідність у створенні міжнародного органу для координації зусиль у створенні більш ефективної охорони прав авторів в усьому світі. У червні 1925 року делегати з 18 товариств утворили Міжнародну конференцію товариства авторів і композиторів (CISAC). CISAC зростає; сьогодні його членами є понад 200 товариств із більш як 100 країн. Крім того, до її складу входять організації, що управляють правами на інші види творів, таких як твори образотворчого мистецтва і аудіовізуальні твори.

В рамках CISAC організації колективного управління правами (далі ОКУП) авторів координують свою діяльність, укладають угоди про взаємне представництво інтересів, завдяки чому національні ОКУП представляють у своїх країнах не лише «національний репертуар», а й «світовий репертуар». Завдяки цьому утворюється «світова система колективного управління», яка дозволяє ефективно забезпечувати права авторів на території держав, чії організації входять до CISAC⁵.

До розпаду СРСР в Україні не було подібних організацій; відрахування коштів від свого прибутку на користь авторів музичних і літературних творів контролювалися творчими спілками, що об'єднували творчих працівників на професійних засадах і виконували функції профспілок. Творчі працівники були зацікавлені у членстві в таких об'єднаннях, оскільки це дозволяє їм отримувати істотну матеріальну допомогу. Доступ до таких об'єднань був обмеженим. Фактично майновими правами авторів управляла держава в особі таких творчих об'єднань. Розважальні заклади були зобов'язані вносити плату за використання, зокрема, музики у публічних приміщеннях. Механізм збирання винагороди був відлагодженим і ефективним. Втім, після 1991 року у зв'язку з відсутністю будь-яких органів, які б контролювали цю сферу діяльності, платити за музику танцювальні майданчики, ресторани та інші користувачі перестали. Лише 10 років тому з'явилося відповідне законодавство, яке врегульовує відносини між авторами переважно музичних та аудіовізуальних творів, а також відповідних виконавців, виробників фонограм і відеограм, з одного боку, та користувачами творів, виконавцями, фонограм, відеограм з іншого⁶.

Як ми бачимо, метою ОКУП є розвиток і підтримка законного обігу й використання об'єктів авторських і суміжних прав в Україні, зокрема через здійснення колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права та суміжних прав.

Правове регулювання відповідних відносин здійснюється з урахуванням положень проекту Типового закону про авторське право і суміжні права (примірне положення про охорону творів науки, літератури і мистецтва, виконань, фонограм, передач організацій мовлення), розробленого ВОІВ. Принциповим положенням є те, що ОКУП створюються самими авторами та особами, що мають авторські і суміжні права та діють у межах лише тих повноважень, якими їх наділили засновники. ОКУП передаються їх авторами та іншими особами у форм письмових договорів⁷.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁸ організація колективного управління майновими правами – це організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав і не має на меті прибутку.

Колективному управлінню суміжними правами присвячені статті 47–49 Закону⁹. Відповідно до ст. 47 Закону¹⁰, ОКУП створюються самими суб'єктами суміжних прав і набувають статусу юридичної особи від дня їх реєстрації. ОКУП після її державної реєстрації протягом 30 днів стає на облік в Установі, яка здійснює публікацію у своєму офіційному бюлетені. Ведення обліку здійснюється відповідно до Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю, затвердженого Наказом МОН¹¹.

Допускається утворення організацій, що управляють певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів суміжних прав, або організацій, що управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів суміжних прав.

На підставі переданих організаціям повноважень розробляється і в установленому порядку затверджується статут організації; підставою для відмови у його реєстрації є порушення вимог законодавства. Контроль за діяльністю ОКУП здійснює орган, що зареєстрував дану організацію до ст. 48 Закону¹², хоча поки що не існує відлагоджених механізмів ефективного контролю за діяльністю

ОКУП. Законодавством не передбачено механізмів контролю за утворенням ОКУП неналежними особами, взяттям їх на державний облік, за їхньою діяльністю, а також повноважень ініціювати ліквідацію таких організацій у разі порушення вимог законодавства.

Рекомендаціями ВОІВ, які викладені в здійсненому Міжнародним бюро ВОІВ дослідженні «Колективне управління авторським правом і суміжними правами»¹³ визначено: «Розподіл авторського гонорару базується на двох основних елементах. Перший – наявність відповідної документації, а другий – наявність даних щодо фактичного використання творів».

ВОІВ у своїх рекомендаціях¹⁴ визначила категорії прав, стосовно управління якими може створюватися ОКУП (управління публічних «малих» прав, управління механічними правами, управління правами слідування та інше).

Зараз в Україні діють 12 ОКУП¹⁵. Широко відомим є Українське агентство з авторських та суміжних прав (УААСП) – правонаступник Всесоюзного агентства з авторських в суміжних прав (ВААП) і Державного агентства України з авторських і суміжних прав (ДААСПУ).

У 1973 році було створено Всесоюзне агентство з авторських в суміжних прав (ВААП), яке стало єдиним представником авторів з питань авторського права. В союзних республіках існували республіканські відділення ВААП. ВААП було посередником між авторами і видавництвами, між радянськими авторами і зарубіжними видавництвами, між зарубіжними авторами і радянськими видавництвами. ВААП збирало і розподіляло авторську винагороду за використання творів радянських та іноземних авторів у СРСР, а також за використання творів радянських авторів за кордоном. Авторські права в СРСР були значно звужені і не відповідали міжнародним правовим нормам, якими користувалися автори європейських країн¹⁶.

У 1992 році як орган державного управління створено Державне агентство України з авторських і суміжних прав (ДААСП України), що проводило в життя політику України у сфері авторського права. Основні питання, які поклалися на Агентство, були пов'язані з розробкою і прийняттям законодавчих актів, участю України в міжнародній системі охорони авторських прав, входженням, інтеграцією України до міжнародних організацій, які опікуються проблемами авторського права, створенням механізмів, що реально сприяли б захисту авторських прав.

ДП УААСП було створено у 2005 році. У 2005 році ДП УААСП стало постійним членом Міжнародної конфедерації авторських та композиторських товариств¹⁷.

Протягом 2001-2004 років Агентством було укладено договори з зарубіжними країнами та країнами СНД про взаємне представництво інтересів із забезпечення охорони «малих прав» (надання дозволу на всі види публічного виконання музичних творів із текстом і без тексту). Агентство здійснює управління майновими правами суб'єктів авторського права, збирає і розподіляє відрахування (відсотків), виплачених виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і відеограмах. Такі ж повноваження здійснює Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнське Агентство з авторських і суміжних прав».

З певною спеціалізацією пов'язане існування окремих ОКУП. Так, Всеук-

раїнське об'єднання суб'єктів авторського права і суміжних прав «Оберіг» здійснює управління правами суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм.

Об'єднання підприємств «Український музичний альянс» та «Українська ліга музичних прав» управляють на колективній основі правами виконавців, виробників фонограм, відеограм, збирають і розподіляють винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та зафіксованих у них виконань (переважно способом публічного виконання фонограм, публічної демонстрації відеограм).

Уповноважена організація колективного управління, яка здійснює збирання і розподіл відрахувань (відсотків), виплачених виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах.

Всеукраїнська громадська організація «Агентство охорони прав виконавців» та Асоціація «Дім авторів музики в Україні» здійснюють управління майновими правами виконавців. Всеукраїнська громадська організація «СІНЕМА» здійснює управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав в аудіовізуальній сфері.

Основною сферою діяльності Приватної організації «Українське агентство з авторських прав» є управління всіма категоріями майнових прав суб'єктів авторського права, а саме: авторів, їх спадкоємців, інших осіб, яким на законних підставах передано майнові авторські права.

Всеукраїнська громадська організація «Автор» здійснює управління майновими правами суб'єктів авторського права.

Асоціація «Гільдія виробників відеограм і фонограм» управляє правами виробників відеограм, виробників фонограм.

У 2009 році знято з обліку наступні організації колективного управління: Громадську організацію «Об'єднання правовласників у сфері образотворчого мистецтва та архітектурної діяльності «Статус», Всеукраїнську громадську організацію Гільдія кінорежисерів «24/1», Всеукраїнську громадську організацію «Українська Авторська Спілка»¹⁸.

Композитори і автори тексту передають свої права на публічне використання ОКУП на певний строк або без обмеження часу. Передання здійснюється на основі договору. Договори, на підставі яких суб'єкти авторських прав і суміжних прав передають повноваження на управління своїми майновими правами, можуть бути віднесені до договорів доручення. Ці договори виникли нещодавно, тому не піддавалися окремому науковому дослідженню, проте вони існують. Сторонами у такому договорі, з одного боку, є суб'єкти суміжних прав, фізична особа. При цьому за особою, яка передає виключне право на використання твору, залишається право на використання цього твору лише в частині прав, що не передаються¹⁹.

Свої повноваження можуть передавати організаціям і юридичні особи, які через ті чи інші причини стали суб'єктами суміжних прав²⁰. З іншого боку, стороною даного договору може бути тільки юридична особа, яка управляє майновими правами суб'єктів суміжних прав на колективній основі. Об'єктом договору на управління майновими правами є суб'єктивні права суб'єктів суміжних прав. З користувачами мають бути укладені ліцензійні договори, в яких визначаються відповідні способи використання творів та виконань.

Усі можливі майнові конфлікти суб'єктів суміжних прав, що виникають у зв'язку з використанням їх творів користувачами, мають бути врегульовані організацією, яка видала ліцензію²¹.

ОКУП мають право вимагати від користувачів творів чи об'єктів суміжних прав надання їм документів, що містять точні дані про обсяг, способи, форми використання зазначених об'єктів, необхідні для збирання та розподілу авторської винагороди²².

Зібрана організацією авторська винагорода має бути використана виключно на виплату володільцям суміжних прав. Ніякі відрахування на розвиток організації не допускаються. Із зібраних коштів організації має право на утримувати лише суми, необхідні для покриття фактичних витрат зі збору, розподілу і виплати винагороди. Організація зобов'язана розподіляти і своєчасно виплачувати зібрані суми винагороди пропорційно фактичному виконанню творів науки, літератури і мистецтва та об'єктів суміжних прав.

ОКУП мають право резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, що надійшла їм від користувачів. Із спливом 3-х років від дня надходження на рахунок організації сум незапитаної винагороди, ці суми можуть бути використані для чергових виплат суб'єктам прав або спрямовані на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах осіб, які мають майнові права²³.

Слід зазначити, що як виключні права, так і право на отримання плати за використання зазначених об'єктів передбачають захист інтересів суб'єктів суміжних прав та значно спрощують систему отримання належної їм винагороди, а також виплату цієї винагороди суб'єктами господарювання.

Минулого року ЗМІ активно говорили про суміжні відрахування для артистів, зібрані Українською лігою музичних прав. Про те, що за музику треба платити виконавцю, а також авторам слів та музики, багато хто дізнався вперше. Згідно з 72-ю постановою Кабінету Міністрів України²⁴, радіостанції повинні сплачувати ОКУП відрахування не менше двох відсотків свого доходу окремого за авторської й окремо за суміжні права. Максимальну межу відрахувань не вказано, максимальна межа залежить від багатьох факторів: території покриття, рейтингу радіо чи, наприклад, часу виходу композиції.

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.93 р. // ВВР України. – 1994. – №13. – В ред. Закону №2627 – 111 від 11.07.2001 // ВВР України. – 2001. – № 43. Ст. 214, зі зм. і доп. 2. Там само. 3. *Сирота Д.М.* Вдосконалення законодавства України про суміжні права до рівня основних універсальних міжнародних договорів про суміжні права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004. 4. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.goyalty.com.ua. 5. *Право інтелектуальної власності*: Акад. курс: Підруч. для студ. в.н.з. / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 264-265. 6. Там само. 7. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.djerele.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6930&Itemid=370. 8. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.93р.// ВВР України. – 1994. – № 13. В ред. Закону № 2627 – 111 від 11.07.2001 // ВВР України. – 2001. – № 43. – Ст.214, зі зм. і доп. 9. Там само. 10. Там само. 11. *Наказ МОН України №311 від 21 травня 2003 р. «Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю»* // Зареєстрованого в Мін'юсті 4 червня 2003 р. за № 436/7757. 12. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.93р. // ВВР України. – 1994. – № 13. – В ред. Закону №2627 – 111 від 11.07.2001 // ВВР України. – 2001. – № 43. – Ст. 214, зі зм. і доп. 13. Коллективное управление авторским пра-

вом і смежними правами: Исследования и рекомендации по созданию и деятельности организаций по коллективному управлению правами. – ВОИС, 1990. – С.12. **14.** Там само. **15.** Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.sdip.gov.ua/ua/managment_information.html, станом на 24.05.10. **16.** Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.uacrr.kiev.ua/ukr/u_zag_vid/history/u_hist.htm, станом на 17.03.10. **17.** Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.djerelo.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6930&Itemid=370, станом на 18.12.09. **18.** Електронний ресурс. – режим доступу: http://www.sdip.gov.ua/ua/managment_information.html, станом на 24.05.10. **19.** *Сирота Д.М.* Цит. праця. **20.** Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.93 р. // ВВР України. –1994. – № 13. – В ред. Закону №2627 – 111 від 11.07.2001 // ВВР України. – 2001. – № 43. – Ст.214, зі зм. і доп. **21.** Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.djerelo.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6930&Itemid=370, станом на 18.12.09. **22.** Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.93 р. // ВВР України. –1994. – № 13. – В ред. Закону № 2627 – 111 від 11.07.2001 // ВВР України. – 2001. – № 43. – Ст. 214, зі зм. і доп. **23.** *Сирота Д.М.* Цит. праця. **24.** *Постанова* КМУ від 18 січня 2003 року № 72 Київ «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав».